

CAUSES OF SCHOOL VIOLENCE AND POSSIBLE REMEDIAL MODELS

CAUZE ALE VIOLENȚEI ȘCOLARE ȘI POSIBILE MODELE REMEDIALE

Otilia APOSTU

Journal of Pedagogy, 2018 (1), 111-134

<https://doi.org/10.26755/RevPed/2018.1/111>

The online version of this article can be found at: <http://revped.ise.ro/category/2018-en/>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.
To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

Published by:

INSTITUTUL DE ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

<http://www.ise.ro/>

Further information about *Revista de Pedagogie – Journal of Pedagogy* can be found at:

Editorial Policy: <http://revped.ise.ro/editorial-policy/>

Author Guidelines: <http://revped.ise.ro/the-writer-guide-2/>

STUDII EMPIRICE

CAUZE ALE VIOLENTEI COLARE ÎN POSSIBILE MODELE REMEDIALE

Otilia Apostu*

Institutul de Științe ale Educației
București / România
otilia.apostu@ise.ro

Rezumat

Violența colară este o manifestare la fel de veche ca istoria colii. Formele de realizare, intensitatea și frecvența manifestărilor violente, implicarea diferiților actori ai colii în inițierea acestora, dar și percepția și toleranța opiniei publice față de formele de violență și actorii ei sunt cele care variază de-a lungul timpului, conferindu-le specificitate și înțelegere diferită. Violența manifestată în spațiul colară are forme variate de manifestare, iar pentru combaterea și prevenirea ei, esențiale sunt conștientizarea și acceptarea fenomenului în contextul larg al cauzelor care au determinat-o. Prezentul studiu este focalizat pe cauzele violenței colare, în directă relație cu factorii determinanți ai acesteia (individuali, socio-familiali și colari), și sunt analizate la trei niveluri diferite de manifestare: violența între elevi, violența elevilor asupra profesorilor, violența profesorilor asupra elevilor.

Prezentul studiu se bazează pe date de anchetă care investighează fenomenul violenței colare la nivel național, din perspective multiple. Analiza realizată utilizează date cantitative obținute în cadrul unor anchete prin chestionar adresate elevilor, directorilor, profesorilor, consilierilor colari, precum și date calitative obținute în cadrul unor anchete prin interviuri focalizate de grup realizate cu elevi, cadre didactice, părinți. Analizele întreprinse permit punerea în relație a opiniilor diferiților actori ai

---

* Cercetător științific II dr., Institutul de Științe ale Educației, București, România.

colii asupra cauzelor violenței colare, care, uneori, sunt antagoniste. Provoacarea prezentului studiu nu este determinarea veridicității sau importanței cauzelor violenței colare identificate de actorii colii, ci pornind de la aceste cauze vor fi identificate măsurile, strategii, politici a căror implementare ar putea conduce la o vedere unitară a actorilor colii asupra problematicii violenței colare și la reducerea și combaterea manifestărilor violente la nivelul colii.

Cuvinte-cheie: politici educaționale, prevenirea și combaterea violenței colare.

Abstract

School violence is a manifestation as old as the history of the school. The forms and the frequency of violent manifestation, the involvement of the school actors for the initiation of violent demonstrations, as well as the perception and tolerance of public opinion about the forms of violence and its actors are those that vary throughout time, giving them specificity and differentiated understanding. School violence includes various forms of manifestation, and to combat and prevent it, it is essential to raise awareness of the phenomenon of violence and its acceptance in the wider context of the determining causes. This study focuses on the causes of school violence directly correlated with the determinants (individual, socio-familial, school), analysed at three different levels of manifestation: violence between students, violence students – teachers, violence teachers – students.

The study uses survey data that explores the phenomenon of school violence at the national level, from multiple perspectives. The analysis uses quantitative data obtained through questionnaire surveys addressed to pupils, principals, teachers, school counsellors, as well as qualitative data obtained by surveys by focus group interview, carried out with students, teachers and parents. The analyses relate the opinions, sometimes antagonistic, of the different school actors on the causes of school violence. The purpose of the study is not to determine the truth or importance of the causes of school violence identified by the school actors, but from these causes will be identified measures, strategies, policies that implementation will lead to a unitary view of school actors on the problem of school violence and the reduction and control of violent manifestations at school.

Keywords: educational policies, prevention and fight against violence, school violence.

1. Contextualizare

Violența a manifestat la nivelul colii a fost întâlnit de-a lungul istoriei educației, diferența fiind dată de formele de manifestare, intensitate, frecvență, dar și de percepția și toleranța opiniei publice față de formele de violență și actorii ei. Violența în spațiul școlar poate lua forme variate, dar dincolo de inventarierea și analiza acestora, importante sunt conștientizarea și acceptarea fenomenului, astfel încât să fie explorate cauzele concrete, în vederea combaterii celor existente și prevenirii apariției altora. Este motivul pentru care, în analiza care urmează, vom orienta atenția asupra cauzelor care stau la baza comportamentelor violente la nivelul colii. Corelat, vom face referiri la factorii de risc pentru apariția violenței școlare.

Există numeroase studii cu privire la factorii care stau la baza violenței și agresivității (Pain, 1997; Debarbieux, 1999, 2006; Dubet, 2002; Bègue, 2004), clasificările fiind variate și influențate de paradigmele la care au aderat diferiți cercetători în domeniul violenței. În analiza noastră, vom valorifica acele abordări/clasificări ale factorilor de risc pentru apariția violenței, care iau în considerare actorii colii: individul, școala, familia/comunitatea, determinând cele trei categorii de factori cu care vom opera: factori individuali, factori socio-familiali și factori școlari.

La nivelul **factorilor individuali**, comportamentul violent poate fi influențat de caracteristici biologice, psihologice sau sociale, unele dintre acestea neconstituind obiectul abordărilor prin cercetarea noastră (de exemplu, caracteristicile biologice). Din totalitatea caracteristicilor determinante ale violenței la nivel individual, am reținut, pentru analiza de față, aspecte ce țin de: specificitatea individului, aflându-se la intersecția factorilor biologici și psihologici; impulsivitatea, lipsa controlului, afirmarea Eu-lui, dorința de putere și prestigiu (caracteristicile psihologice fiind avute aici în vedere); elemente ce țin de experiența personală și percepția asupra acesteia (caracteristicile psihologice și sociale fiind definitorii).

Din perspectiva **factorilor socio-familiali**, comportamentul violent poate fi determinat de: climatul socio-afectiv în care trăiește copilul, modelul familial existent/valorizat (tipul, dimensiunea familiei), condițiile materiale ale familiei,

modelele de relaționare promovate, sistemul de valori la care se raportează familia.

Factorii colari care pot influența comportamentul violent în de climatul existent la nivelul unității școlare (fie de concurență excesivă, fie prea permisiv), dar și de disonanță pe care o determină la nivelul actorilor colari impunerea forțată a unor norme.

Influența diferențiată a acestor factori la nivel individual este un aspect asupra căruia nu vom insista. Cercetarea s-a concentrat pe intensitatea cu care acești factori sunt identificați și conștientizați în percepția actorilor colari: elevi, profesori, consilieri colari, directori. Pentru că relațiile implică faptele de violență asupra actorilor colari sunt variate, nu putem opera decât cu o analiză distinctivă, clar pe trei direcții de acțiune violentă: elevi – elevi, elevi – profesori, profesori – elevi.

1.1. Metodologia de cercetare

Studiul realizat cu privire la cauzele violenței școlare au fost colectate în cadrul proiectului *Pilotarea unei noi metodologii de analiză a fenomenului de violență în spațiul școlar*, dezvoltat de Institutul de Științe ale Educației cu sprijinul Reprezentantului UNICEF România. Scopul proiectului a vizat elaborarea unei metodologii specifice de cercetare a problematicii violenței școlare. Pentru aceasta, în sintagma *violență școlară* a fost inclus orice acțiune și/sau manifestare cu efecte de ordin fizic sau psihic asupra persoanelor din spațiul școlar sau asupra resurselor materiale ale școlii. În investigarea fenomenului de violență școlară, au fost avute în vedere toate formele de manifestare a violenței școlare, incluse în *Nomenclatorul actelor de violență* (ISE, 2011).

Proiectul în cadrul căruia a fost realizată prezenta analiză a avut ca obiective dezvoltarea unei metodologii de analiză a violenței școlare adaptate noilor priorități în domeniu, pilotarea și analiza unor metode și instrumente relevante pentru investigarea fenomenului de violență școlară, formularea unor acțiuni ameliorative în domeniul violenței școlare.

Prezentul studiu este o componentă în cadrul cercetării ample realizate și a contribuit, prin abordarea particularizată la nivelul cauzelor violenței colare, la realizarea obiectivelor generale ale studiului mai sus menționat. Analiza de față urmărește o serie de **obiective** specifice, adaptate, particularizate și care se focalizează pe:

- Identificarea principalelor cauze care determină manifestările violente între diferiți actorii colii;
- Analiza dinamicii responsabilizării invocate de diferiți actori implicați în fenomenul violenței colare;
- Elaborarea unor recomandări de politică educațională care să acționeze în vederea prevenirii și combaterii violenței colare.

În vederea realizării acestor obiective, a fost necesară culegerea unor date complexe, pentru care s-a făcut apel la analiză documentară și utilizarea unor **instrumente** cantitative de cercetare (chestionare adresate elevilor, directorilor, cadrelor didactice, consilierilor colari). Cele patru chestionare distincte au fost elaborate corelat, astfel încât aspectele supuse investigației să fie similare, dar adresate adaptat specificului fiecărui grup investigat. Instrumentele au fost aplicate prin autoadministrare și au vizat aspecte precum: context socio-economic al colii și comunității; caracteristici ale colii (resurse umane, dimensiune, situarea colii în comunitate, elemente de absentism și abandon colar); tipuri de violență colară și forme de manifestare la nivelul colii; intensitatea actelor de violență și cauzele care le-au generat; măsuri de prevenire și combatere implementate la nivelul colii.

Populația investigată, fără a avea pretenția de reprezentativitate la nivel național, s-a constituit din peste 2100 de subiecți proveniți din 90 de unități de învățământ din 14 județe. Pe categorii de respondenți, la anchetă au participat: 69 de directori, 354 de profesori, 1656 de elevi din clase terminale (70% elevi de gimnaziu, 30% elevi de liceu), 58 de consilieri colari.

Analiza datelor de anchetă a facilitat obținerea unor informații relevante cu privire la: estimarea dimensiunii fenomenului de violență colară, forme ale violenței colare, cauze ale violenței colare, strategii și acțiuni de prevenire a violenței colare. Ne vom concentra atenția, în prezenta analiză, doar asupra cauzelor care favorizează apariția actelor de violență în spațiul colar, identificate de diferiți actorii colii (elevi, manageri colari, profesori, consilieri colari).

2. Cauze ale violen ei între elevi

Cauzele violen ei care apare între elevi sunt percepute diferit de elevi și profesori. Elevii identifică mai curând în spațiul școlar factorii care influențează violența pe care o manifestă de alți colegi, în timp ce cadrele didactice plasează această influență la nivelul familiei și al grupului de prieteni. Această pasare „în oglindă” a responsabilității pentru apariția faptelor de violență ridică semne de întrebare asupra *cunoașterii* pe care categoriile de actori o au asupra cauzelor reale care favorizează apariția violenței în spațiul școlar, cât și asupra *recunoașterii* determinantilor personali sau instituționali (familie, sistem de educație) asupra violenței. Analiza datelor de cercetare va oferi o perspectivă de ansamblu asupra cauzelor violenței, fiind, totodată, un punct de plecare pentru elaborarea unor strategii de prevenire și combatere a violenței școlare.

2.1. Factori individuali care determină violența între elevi

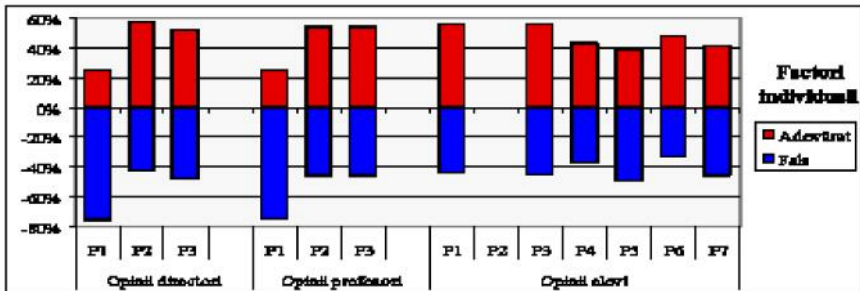
Ancheta realizată în rândul elevilor a inclus o serie de aspecte variate de ordin individual, în general orientate spre domeniile psihologic și social, având în vedere că dimensiunea biologic/genetic implică investigații aprofundate care nu pot fi explorate în cadrul unei anchete prin chestionar autoaplicat.

Din perspectiva factorilor individuali, **elevii** atribuie cel mai frecvent răspunderea pentru determinarea violenței către factorii psihologici (trăsături de dezvoltare) ce influențează reacția adolescenților la impunerea forțată a autorității (56,1%) și capacitatea scăzută de gestionare a emoțiilor (55,1%). Ambii factori îi pot reduce influența asupra comportamentului elevilor prin promovarea unei atitudini deschise față de normele impuse, prin informarea elevilor cu privire la demersurile întreprinse, măsurile adoptate și, acolo unde este posibil, negocierea lucrării deciziilor împreună cu elevii. Capacitatea scăzută de gestionare a emoțiilor negative poate fi depășită prin activități de consiliere, dar și prin activități educaționale de valorificare a inteligenței emoționale a elevilor, pe care fiecare cadru didactic le poate realiza în activitățile școlare și extra școlare. Influența celor doi factori personali desmenționați de elevi ca fiind determinanți pentru violența dintre elevi este mai frecvent menționată de către elevii din mediul rural, unde consilierii școlari sunt, de altfel, mai puțin prezenți în școli.

De remarcat este ponderea zero a răspunsurilor care vizează comunicarea și relaționarea la nivelul grupului ca fiind cauză a comportamentelor violente, fapt ce poate fi interpretat din două perspective: fie că elevii nu au probleme de comunicare și relaționare, fie că ei nu le conștientizează ca fiind determinante pentru apariția faptelor de violență.

Abilitățile de comunicare și relaționare în grup sunt, înșurubate de **profesori** (54%) și de **directori** (58%) ca principali determinanți individuali ai violenței între elevi. Diferența de perspectivă dintre cele două grupuri poate fi determinată – pe de o parte – de o cunoaștere incompletă a cadrelor didactice asupra sistemelor de comunicare și relaționare a elevilor, sisteme pe care aceștia le dezvoltă, le adaptează sub influența factorilor sociali asupra cărora adultul este posibil să nu aibă un punct de vedere obiectiv, fundamentat. Pe de altă parte, la nivelul grupurilor de elevi pot exista tensiuni, relaționare deficitară determinate de climatul școlar, de lipsa de coeziune a grupului, de cunoașterea limitată și deficitară dintre colegi.

Graficul nr. 1. Factori individuali determinanți ai violenței între elevi¹

Factori individuali (P):

- P1: reacția elevilor la impunerea forței a autorității de către alți elevi
- P2: insuficientă dezvoltare a abilităților de comunicare și de relaționare în grup
- P3: dificultăți personale la nivel de gestionare a emoțiilor (negative)
- P4: sunt violenți de felul lor
- P5: sunt invidioși
- P6: se simt nedreptățiți
- P7: nu își pot controla furia, supărarea

Un numitor comun al celor două grupuri – de elevi, respectiv de cadre didactice (incluzând și directorii) – este dat de dificultățile elevilor de a-și gestiona emoțiile (negative). Peste jumătate dintre profesori identifică acest factor ca fiind determinant pentru apariția faptelor de violență. La nivelul grupului de directori se constată că cei proveniți din mediul urban și din licee invocă mai des incapacitatea elevilor de a-și gestiona emoțiile în relațiile cu colegii.

2.2. Factori socio-familiali determinanți ai violenței între elevi

Factorii socio-familiali incluși în analiză fac referire la preluarea unor modele de comportament din familie, grupul de prieteni, mass-media, spațiul virtual. Și la acest nivel există diferențe între declarațiile elevilor și cele ale cadrelor didactice (inclusiv directori). Trebuie menționat faptul că, în general, factorii socio-familiali primesc mai mult credit în determinarea faptelor de violență și în opinia elevilor, și în opinia cadrelor didactice.

Conform perspectivei **elevilor**, mass-media este principalul factor de influență asupra comportamentelor negative manifestate de elevi (69,6%). Având în vedere concluziile unor studii din domeniul educației care evidențiază că o pondere semnificativă din timpul elevilor este destinat mass-mediei (Jigou, 2008), datele de cercetare confirmă faptul că sunt necesare campanii de informare cu privire la consumul de media recomandat tinerilor, propunerea unor alternative pentru tineri la consumul de media, educarea tinerilor consumatori de mass-media în vederea unui consum limitat și a alegerii emisiunilor care să contribuie la dezvoltarea personală, socială, profesională. Alți determinanți pentru comportamentele violente ale elevilor sunt, în ponderi comparabile, grupul de prieteni și spațiul virtual (67,6%, respectiv 67%). Sunt factori asupra cărora adulții intervin mai puțin din cauza accesului limitat pe care fiecare dintre acești factori îl oferă „actorilor externi”.

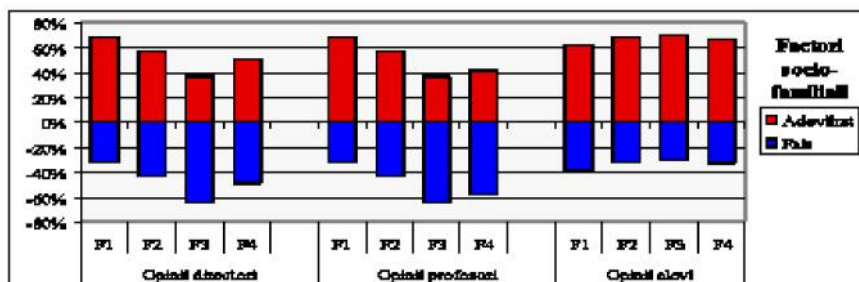
Influența familiei este plasată de elevi pe ultimul loc în această categorie de factori, la o diferență sesizabilă față de grupul cadrelor didactice.

Cadrelor didactice și directorii consideră că familia este principala responsabilă pentru comportamentul violent al elevilor, prin preluarea modelului sau prin traume pe care copiii le-au trăit în cadrul familiei, de

timpuriu. Această perspectivă explicativă este mai mult susținută de directorii și profesorii școlilor gimnaziale decât de cei din licee, respectiv este mai mult susținută de directorii și profesorii din mediul rural decât de cei din urban. Această situație poate fi determinată de dimensiunea școlii (în școlile mai mici cresc ansele ca profesorii să-și cunoască mai bine elevii și familiile lor), dar și a comunității de apartenență. O bună cunoaștere între școală – elev – familie prin activități colare și extra colare ar putea reduce diferențele de cunoaștere și de percepție asupra factorilor socio-familiali și influențelor lor efective asupra comportamentului violent.

Influența modelelor de relaționare din familie este, în opinia directorilor și profesorilor, principalul determinant al violenței manifestate de elevi.

Graficul nr. 2. Factori socio-familiali determinanți ai violenței între elevi

Factori de mediu socio-familial (F):

F1: preluarea unor modele de relaționare din familie

F2: preluarea unor modele de relaționare din diferite grupuri

F3: preluarea unor modele de relaționare din mass-media

F4: influența negativă a mediului virtual

2.3. Factorii școlari determinanți ai violenței între elevi

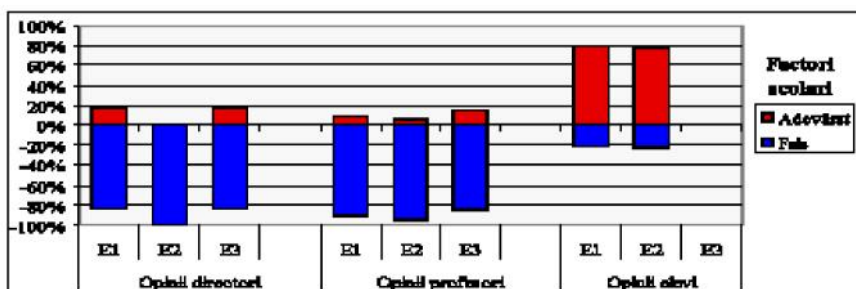
Factorii de mediu școlar includ elemente ce vizează condițiile, ambianța în care se desfășoară activitățile colare și extra colare, dar și relațiile dintre elevi și aspecte de ethos educațional. Fiecare este vorba despre climatul concurențial, fiecăruia este vorba despre un climat permisiv, între elevi și cadre didactice există în elegeri diferite cu privire la influența factorilor școlari asupra violenței.

În percepția **elevilor**, factorii colari sunt principalii determinanți pentru comportamentul violent al elevilor. Procente semnificative înregistrează și cei care consideră că un climat de concurență/competiție determină manifestări violente (79,6%) și cei care cred că astfel de comportamente sunt favorizate de un climat prea permisiv (77,8%).

Cadrele didactice și directorii acordă, în general, puțin credit acestor factori, chiar dacă la nivelul celor două grupuri de actori apar unele diferențe. Per ansamblu, actorii colari responsabili pentru organizarea și derularea activității didactice, dar și pentru asigurarea unui mediu de învățare plăcut, securizant consideră (în proporții comparabile de aproximativ 15%) că impunerea unor norme de conduită, neasumate la nivel personal, de elev, poate determina comportamente violente.

Mai mulți directori decât profesori consideră că un mediu concurențial poate determina comportamente violente la nivelul elevilor, dacă nu este gestionat eficient și constructiv. Această diferență poate fi determinată de cunoașterea variată pe care profesorii și directorii o au asupra elevilor (directorii interacționează mai puțin în clasă cu elevii și atunci cunoașterea lor asupra comportamentului elevilor influențat de climatul concurențial, este mai puțin cunoscut). O altă ipoteză explicativă ce ar trebui testată vizează corelația

Graficul nr. 3. Factori colari determinanți ai violenței între elevi

Factori de mediu colar (E):

E1: climatul de concurență existent în clasă/clasă

E2: climatul prea permisiv al colii

E3: impunerea unor norme comportamentale de conduită, neasumate la nivel personal de elevi

cu atitudinea profesorilor față de concurență: un profesor care încurajează, stimulează, valorizează concurența între elevi va recunoaște mai puțin influențele pe care un astfel de climat școlar le are asupra comportamentului elevilor.

Climatul prea permisiv al școlii este factorul care, în opinia cadrelor didactice și a directorilor, nu conduce la acte de violență între elevi.

3. Cauze ale comportamentelor neadecvate ale elevilor față de profesori

În opinia directorilor și profesorilor, cauzele violenței elevilor față de profesori sunt atribuite mai curând factorilor individuali și socio-familiali. Elevii identifică la nivelul tuturor factorilor (individuali, socio-familiali, școlari) elemente ce pot determina manifestări agresive verbale și/sau fizice ale lor față de profesori. De remarcat sunt ponderile mult mai echilibrate ale răspunsurilor elevilor cu privire la determinanții violenței elev – profesor, față de răspunsurile cadrelor didactice și directorilor, care se concentrează asupra factorilor individuali și asupra unor factori socio-familiali.

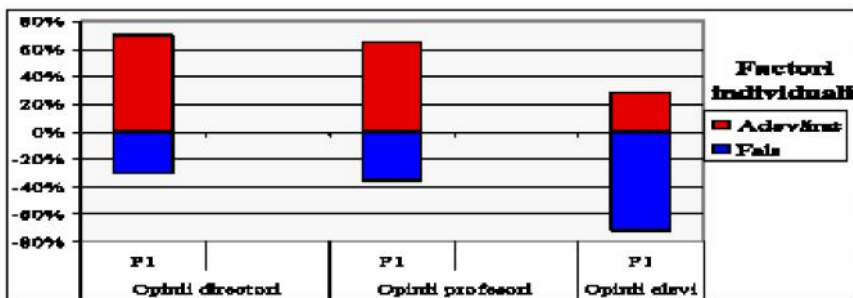
3.1. Factori individuali determinanți ai violenței elevilor față de profesori

Cele mai multe dintre **cadrele didactice** participante la anchetă au menționat ca determinant al violenței elevilor față de profesori lipsa de interes și motivație a elevilor față de învățare (69,6% dintre directori, respectiv 64,7% dintre profesori). Procentele semnificative înregistrate evidențiază o detașare a personalului școlii față de problematica violenței manifestată de elevi față de cadrele didactice. Plasând cauza la nivel individual, școala va fi puțin activă din perspectiva reducerii influenței pe care o are din interiorul organizației, asupra agresivității elevilor față de profesori. Atâta timp cât școala nu conștientizează sau nu acceptă printre cauzele violenței propriile acțiuni directe sau indirecte ale personalului sau a elementelor ce țin de organizare, funcționare, nu va putea iniția demersuri corective ale comportamentelor agresive ale elevilor față de profesori.

Chiar dac , în general, influen a interesului i motiva iei sc zute pentru înv are asupra violen ei elevilor fa de profesori nu înregistreaz varia ii semnificative între mediile de reziden , un aspect se remarc : mai curând directorii din mediul rural, respectiv cadrele didactice din mediul urban sus in rela ia de determinare puternic dintre lipsa interesului i motiva iei pentru înv are i agresivitatea elevilor fa de profesori.

Elevii plaseaz i ei factorii individuali, cu referire direct la lipsa de interes i motiva ie pentru înv are, printre principalele cauze ale agresivit ii elevilor fa de profesori, îns ponderea acestei opiuni este devansat de cea care privilegiaz preluarea unor comportamente din diferite grupuri (factor social). Mai mult de un sfert dintre elevi consider c una dintre cauzele principale ale violen ei elevilor fa de profesori se datoreaz lipsei de interes i motiva ie pentru înv are, nefiind înregistrate diferen e semnificative în func ie de mediul de reziden , nivelul de educa ie în care este cuprins elevul, sex. Elevii cu medii colare slabe i elevii provenii din familii cu nivel redus de educa ie realizeaz o asociere slab între lipsa de interes pentru înv are i violen a fa de profesori. Aceast leg tur este mai curând realizat de elevii ai c ror p rin i sunt absolven i de cel pu in înv mânt postliceal.

Graficul nr. 4. Factori individuali determinai ai violen ei elevilorfa de profesori

Factori individuali (P):

P1: lipsa de interes i motiva ie a elevilor pentru înv are

Consilierii colari au o viziune mai elaborat asupra cauzelor comportamentelor agresive ale elevilor manifestate la nivelul colii. Discutiile cu elevii și profesorii conduc la o cunoaștere mai aprofundată a cauzelor care au condus la comportamente inadecvate și care pot constitui resurse semnificative pentru propunerea unor demersuri de prevenire și combatere a acestor comportamente.

Din perspectiva consilierilor colari, principalii factori determinanți ai violenței elevilor față de cadrele didactice sunt rezultatul unor trăsături personale ce în dezlatura emoțională (69%), de toleranță (67,2%), dar și de capacitatea de relaționare la nivel de grup (63,8%). La nivel gimnazial ierarhia se prestează, însă la nivel liceal complexele acumulate constituie principalul determinant individual pentru manifestarea agresivității.

Cel mai puțin influent factor individual al agresivității elevilor față de profesori este de diferite tipuri de dizabilitate (12,1%), fapt ce constituie un argument în favoarea susținerii integralei elevilor cu dizabilități în învățământul de masă.

3.2. Factori socio-familiali determinanți ai violenței elevilor față de profesori

Chiar dacă în cazul **cadrelor didactice** oricare dintre factorii socio-familiali sunt devansați de factorii individuali în relația de determinare a violenței elevilor față de profesori, există factori socio-familiali des invocați în această relație. Astfel, și în cazul directorilor, și în cazul cadrelor didactice, preluarea modelelor de relaționare din familie, respectiv din diferite grupuri constituie principalele două cauze ale comportamentelor agresive ale elevilor față de profesori. Există un singur factor colar care devansează oricare dintre ponderile factorilor socio-familiali determinate pentru influența asupra comportamentului agresiv al elevilor față de profesori.

Principalul factor de ordin socio-familial menționat ca fiind determinant al agresivității elevilor față de profesori este preluarea unor modele de relaționare din familie, la care aderă 58% dintre directorii chestionați și 56,5% dintre profesori. Chiar dacă aparent există unele diferențe pe subcategorii

ale personalului din învățământ, la nivel general nu există diferențe majore între opiniile cadrelor didactice în funcție de mediul de rezidență.

Tipul școlii aduce oarecare diferențe la nivelul opiniilor exprimate de directori – cei din școlile gimnaziale acordând mai mult credit influenței familiei asupra comportamentului elevilor decât directorii de licee. Acest fapt se poate datora, în principal, vârstei elevilor din școlile pe care le conduc și care o dată cu înaintarea în vârstă și trecerea de la un nivel de educație la altul sunt tot mai mult atașați de influența de grupul de prieteni. Debutul școlarizării la liceu se suprapune cu trecerea copilului la adolescență, manifestată prin dorința de intrare și chiar intrarea efectivă în viața socială și culturală. Prin natura umană și uneori prin plecarea copilului de acasă pentru continuarea studiilor liceale în altă localitate, copilul se desprinde, treptat, de influența principală a familiei și intră în „familii sociale” de la care preia modele comportamentale prin imitație și pentru a fi acceptat de grupul de prieteni. Având în vedere acestea, este firesc ca directorii și profesorii de liceu să atribuie influența grupului de prieteni o mai mare importanță decât influența familiei, în determinarea comportamentelor de orice tip, inclusiv celor agresive.

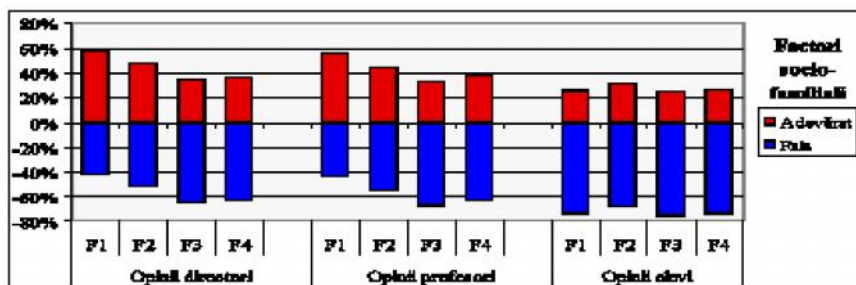
Trebuie menționat faptul că influența mass-media și a mediului virtual sunt, de asemenea, determinante pentru comportamentul agresiv al elevilor față de profesori pentru aproximativ o treime dintre cadrele didactice.

În cazul **elevilor**, preluarea modelelor de relaționare/comportament preluate din diferite grupuri este argumentul cel mai des invocat în cadrul tuturor factorilor determinanți ai violenței colare (32%). Această perspectivă este mai curând împărtășită de elevii din mediul urban decât de cei din rural, respectiv de elevii din liceu față de cei din învățământul gimnazial. Acest fapt se datorează contextelor mai numeroase și mai variate în care elevii din oraș și cei din învățământul postgimnazial au ocazia să relaționeze cu convârșnicii.

Cei alți factori socio-familiali înregistrează ponderi semnificative în opiniile elevilor, pentru fiecare dintre ei optând aproximativ un sfert dintre elevii chestionați. Pentru acestea, în general, nu există variații semnificative din perspectiva mediului de proveniență al elevului, nivelului de educație urmat sau al genului. Singura mențiune care necesită atenție este ponderea mai

crescut a elevilor de nivel liceal care atribuie modelelor preluate din familie o influență majoră asupra comportamentelor agresive ale elevilor față de profesori. Probabil această opinie care caracterizează o treime a elevilor din liceu este facilitată de capacitățile crescute ale elevilor de nivel liceal de analiză, realizarea a comparațiilor, identificarea cauzalității lor.

Graficul nr. 5. Factori socio-familiali determinanți ai violenței elevilor față de profesori

Factori socio-familiali (F):

F1: preluarea unor modele de relaționare din familie

F2: preluarea unor modele de relaționare din diferite grupuri

F3: preluarea unor modele de relaționare din mass-media

F4: influență negativă a mediului virtual

Consilierii colari confirmă, prin experiența de consiliere, influența relațiilor conflictuale din familie asupra comportamentelor agresive ale elevilor. Peste 72% dintre consilierii colari susțin acest paradigmă care este urmată de cele care dau credit argumentelor referitoare la familiile dezorganizate și la nivelul redus de instruire a părinților. Aceste dominante de la nivelul factorilor familiali se regăsesc atât la nivel gimnazial, cât și la nivel liceal, însă la acesta din urmă se evidențiază încă un factor – lipsa/insuficiența preocupării părinților pentru copii (73,7%). La acest nivel controlul parental se diminuează fie datorită vârstei (trăsăturilor specifice vârstei) și tendinței de manifestare a independenței, fie a plecării copilului de la domiciliul părinților pentru continuarea studiilor, fie datorită scăderii interesului sau capacității părinților de a-și impune autoritatea parentală.

Cel mai puțin influent factor de ordin familial face referire la familiile numeroase (17,2%), probabil datorită dezvoltării unor capacități de cooperare,

comunicare în grup lrgit i care pot fi transferate la nivelul diferitelor grupuri în care este inclus elevul, sau datorit unor ierarhii care (cel pu in în familiile tradi ionaliste) se dezvolt i sunt respectate dincolo de limitele grupului familial, la nivelul grupurilor colare, sociale, profesionale.

Din perspectiv social , consilierii colari asociaz influen a grupurilor de apartenen (81%), de prieteni care ofer contexte de înv are i socializare elevilor, în timpul petrecut în afara colii. Aceast influen este mult mai evident la elevii de nivel liceal, perspectiv corelat cu sc derea influen ei familiei asupra comportamentului elevilor. Toate celelalte perspective propuse sunt cu mult mai pu in influente asupra comportamentelor agresive ale elevilor, decât influen a grupurilor de prieteni.

3.3. Factori colari determinan i ai violen ei elevilor fa de profesori

În perspectiva **cadrelor didactice**, factorii colari au cea mai mic influen în determinarea comportamentelor agresive în rândul elevilor fa de cadrele didactice. Este un fel de „protejare a colii” i, implicit, a lor în i i fa de problematica violen ei în spa iul colar. Atribuindu-i colii o influen minimal asupra comportamentului neadecvat al elevilor, nu i se vor atribui nici responsabilit i în aria prevenirii i combaterii violen ei elevilor, or acest aspect ar trebui s constituie o preocupare constant a colii tocmai pentru a face dovada, al turi de alte demersuri întreprinse, de preocupare pentru asigurarea unui înv mânt de calitate elevilor.

i directorii i profesorii asociaz comportamentele neadecvate ale elevilor fa de profesori unor deficien e de comunicare în rela ia elev – profesor, în special dac provin din coli urbane.

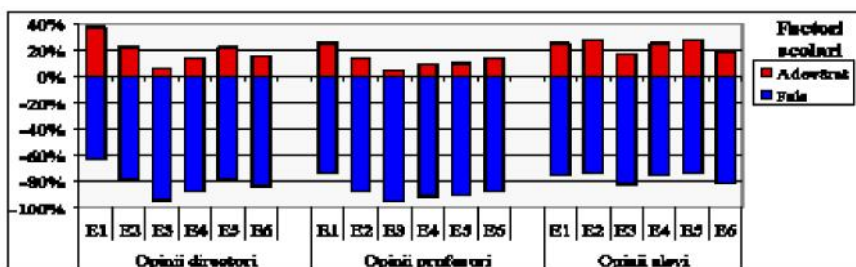
Tot profesorii din urban sunt cei care recunosc, în propor ii mai crescute decât colegii lor din rural, c presta ia lor la clas poate determina comportamente neadecvate ale elevilor. Acest din urm aspect înregistreaz ponderi reduse în opinia cadrelor didactice, dar de remarcat este diferen a semnificativ pe medii de reziden .

Opiniile **elevilor** fa de determinan ii colari ai comportamentelor agresive

ale elevilor față de profesori sunt mai bine conturate decât cele ale cadrelor didactice, în sensul mai bune reprezentări a fiecăruia dintre factorii menționați. Violenta elevilor față de profesori determinată de nemulțumirea față de prestația profesorilor la clasă este, și în cazul elevilor, factorul cel mai slab reprezentat (17,6%) din toată seria, dar mai bine reprezentat decât în opiniile cadrelor didactice față de același aspect. Diferența pe medii se prestează și în acest caz, cu o mult mai redusă reprezentare a opiniei menționate în rândul elevilor din mediul rural.

Din perspectiva factorilor școlari, elevii acordă credit pentru agresivitatea elevilor față de profesori impunerii forțate a autorității de către profesori (27,1%) și evaluărilor considerate neobiective (26,9%). Elevii din mediul urban dau ceva mai mult credit acestor factori decât colegii din rural. Diferența semnificativă se înregistrează pe niveluri de educație, elevii de liceu fiind mult mai convinși de determinarea violenței elevilor prin evaluările neobiective ale profesorilor, decât colegii din gimnaziu. Aceste distribuiri ale opiniilor pot fi influențate de capacitățile crescute ale elevilor de nivel liceal de a-și autoevalua competențele obiectiv prin raportare la colegii de clasă și/sau la prestațiile profesorilor.

Graficul nr. 6. Factori școlari determinanți ai violenței elevilor față de profesori

Factori școlari (E):

E1: deficiențe în comunicarea cu profesorii

E2: reacția elevilor la impunerea forțată a autorității profesorilor

E3: nemulțumirea elevilor față de prestația la clasă a profesorilor

E4: sentimentul elevilor că sunt ignorați de către profesori

E5: reacția elevilor față de evaluări considerate neobiective

E6: reacția elevilor față de ceea ce învață (lipsa de actualitate, de utilitate/aplicabilitate etc.)

Influența grupului de prieteni asupra comportamentelor agresive ale elevilor este cel mai frecvent factor colar menționat de consilierii colari participanți la anchetă (67,2%). Acest aspect vine să întărească influența grupului asupra comportamentului elevilor ca principal factor socio-familial de determinare a violenței elevilor față de profesori. Asupra elevilor de gimnaziu, grupul de prieteni de la nivelul colii este mai influent decât în cazul elevilor de liceu probabil datorită libertății mai mari de alegere a grupurilor de apartenență și a interacțiunii cu acestea, pe care o au elevii din liceu. În cazul elevilor de gimnaziu există un control mai strict (cel puțin teoretic) din partea familiei, iar „libertatea” de alegere a prietenilor se detașează de controlul familiei.

Alți factori colari cu influență semnificativă asupra comportamentului agresiv al elevilor față de profesori vizează impunerea unor norme de comportament de către coală și neasumarea de elevi, dar și deficiențele de comunicare între elevi și cadre didactice (43,1% pentru fiecare dintre cei doi factori de influență).

Conform opiniilor consilierilor colari, factorii colari au cea mai mică importanță în economia determinanților agresivității elevilor. Aceștia înregistrează cel mai mic scor mediu, la polul opus fiind factorii socio-familiali. Aceste informații vin să întărească opiniile cadrelor didactice și ale directorilor care plasează cauzele violenței colare mai curând în afara colii, fără a nega influențele pe care înseși coala le are asupra violenței elevilor.

4. Cauze ale comportamentelor neadecvate ale profesorilor față de elevi

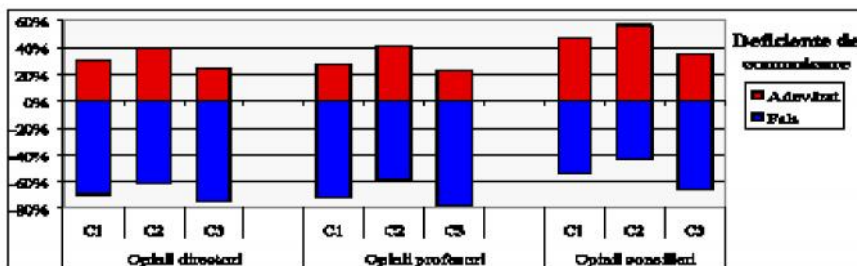
Comportamente inadecvate la nivelul colii pot fi inițiate și de profesori și chiar dacă acestea sunt mai puțin reprezentate decât comportamentele neadecvate ale elevilor, necesită, totuși, atenție în investigația referitoare la violența colară.

Analiza propusă la nivelul cadrelor didactice din coală a vizat cauzele comportamentelor neadecvate ale profesorilor din două perspective: deficiențele de comunicare cu elevii sau părinții acestora, respectiv factorii de mediu educațional / condițiile de lucru. În ambele categorii de factori

determinan i ai agresivit ii profesorilor fa de elevi, personalul colii (directori, profesori, consilieri colari) a avut, în general, opinii convergente.

Din perspectiva **deficien elor de comunicare**, principalul aspect incriminat de cadre didactice a vizat provoc rile elevilor. Cu excep ia directorilor, personalul didactic (profesori i consilieri) din colile urbane sus in într-o pondere mai crescut provoc rile elevilor ca factor determinant pentru agresivitatea profesorilor. Mai mult, în cazul consilierilor colari, provoc rile din partea elevilor constituie singurul factor care înregistreaz varia ie a opiniilor exprimate, în func ie de mediul de reziden . Acest aspect poate fi o consecin a influen ei conexe a diferi ilor al i factori care ac ioneaz asupra elevilor din mediul urban i care pot influen a un comportament neadecvat în spa iul colii. Pe de alt parte, în mediul urban sunt situate mai multe coli de nivel postgimnazial în care provoc rile elevilor (tot ca o consecin a contextelor sociale în care sunt plasa i) sunt mai frecvente i mai dificil de gestionat. Aceste provoc ri sunt principal surs a violen ei profesorilor fa de elevi, o violen pe care personalul didactic al colii o atribuie, oarecum, exteriorului colii: este provocat de elevi (datorit diferi ilor factori de influen anterior men iona i), iar r spunsul violent al profesorilor, f r a fi acceptat, este explicat/justificat ca o consecin a violen ei elevilor îndreptat spre coal .

Graficul nr. 7. Dificult i de comunicare ca determinan i ai violen ei profesorilor fa de elevi

Deficien e de comunicare cu elevii sau p rin ii (C):

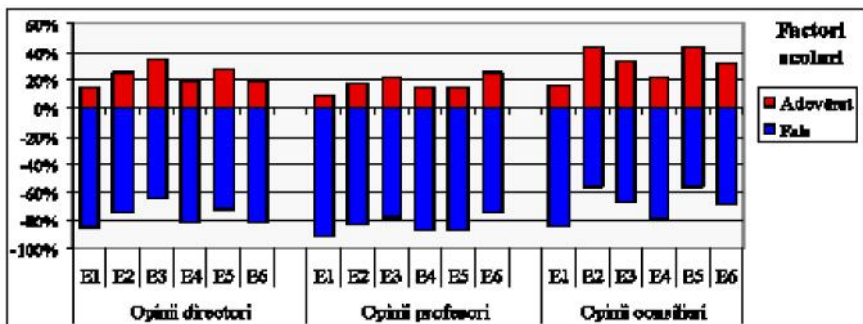
C1: deficien e de comunicare cu elevii

C2: provoc ri din partea elevilor

C3: deficien e de comunicare cu p rin ii, cu efecte asupra rela iei cu elevii

Cea de-a doua perspectivă explicativă a violenței profesorilor față de elevi face referire la **factorii de mediu educativ**, unde consilierii școlari se detașează oarecum de opiniile împărtășite de directorii și profesorii. Pentru directorii și profesorii, lipsa abilităților profesorilor de a coordona clasa constituie principala cauză a violenței profesorilor față de elevi (34,8%, respectiv 22%). În acest sens, programele de formare care vizează managementul clasei de elevi se dovedesc a fi, încă, o necesitate pentru resursa umană din școală. Pentru consilierii școlari motivul ascuțit al profesorilor și presiunea exterioară în organizarea activității proprii de predare sunt văzute ca principalele surse de tensiune care duc la violența profesorilor față de elevi (fiecare factor având o pondere de 43,1% dintre răspunsurile exprimate de consilieri). Lipsa abilităților profesorilor de a coordona clasa de elevi este recunoscut ca determinant al violenței profesorilor, dar într-o pondere mai puțin semnificativă (aproape o treime dintre consilieri împărtășesc această opinie). Dacă directorii și profesorii plasează principala cauză a violenței profesorilor față de elevi la nivelul profesorului prin identificarea unor abilități absolut necesare oricărui profesor, consilierii școlari vad cauzele violenței profesorilor față de elevi

Graficul nr. 8. Factori de mediu educativ determinanți ai violenței profesorilor față de elevi

Factori de mediu educațional (E):

E1: impunerea forțată a autorității profesorilor/atitudinilor autoritariste în relația cu elevii

E2: nivel scăzut de motivație a profesorilor (salarizare, recunoașterea socială etc.)

E3: lipsa abilității profesorilor de a coordona/gestiona clasa

E4: lipsa cunoștințelor de psihologia vârstelor

E5: presiunea exterioară în organizarea activității proprii de predare

E6: impunerea de sarcini multiple, în afara normei didactice

inoculate din exterior profesorilor (lipsa salariilor motivante, lipsa recunoașterii sociale, presiune exterioară cu privire la organizarea activităților de predare).

Oricare ar fi cauzele violenței profesorilor față de elevi, ele pot fi prevenite și combătute prin elaborarea unor strategii eficiente de prevenire și combatere a violenței școlare, bazate pe comunicare, cooperare, dorința de a lucra împreună pentru dezvoltare reciprocă.

5. Concluzii și perspective deschise asupra politicilor educaționale

Violența școlară este rezultatul unui complex de factori familiali, sociali, școlari, de context.

Actorii școlari investigați au evidențiat variate cauze ale violenței între elevi (factori individuali, socio-familiali, școlari). Elevii identifică mai curând la nivelul școlii cauzele violenței (climatul concurențial), în timp ce pentru profesori familia este principala responsabilă pentru actele de violență ale elevilor.

Datele arată că principalii factori care determină violența elevilor față de profesori sunt cei individuali și cei socio-familiali (opinie susținută, în special, de cadrele didactice). Pentru elevi primează factorii școlari. Din perspectiva consilierilor școlari instabilitatea emoțională, relațiile conflictuale din familie, grupurile de apartenență din afara școlii și din cadrul școlii sunt principalii determinanți ai fiecărei categorii de factori de influență ai violenței elevilor față de profesori.

Cauzele violenței profesorilor față de elevi au fost identificate la nivelul dificultăților de comunicare (determinate mai curând de provocările venite din partea elevilor) și de factorii de mediu educațional (condiții materiale, climat organizațional, recunoașterea socială).

Existența unor perspective diferite asupra cauzelor violenței școlare la nivelul grupurilor de actori ai școlii, relevă necesitatea derulării unor acțiuni comune de cunoaștere și recunoaștere a tuturor formelor de violență posibilă a fi

manifestate în spațiul colii, a determinanților și a implicațiilor. Dincolo de simpla afirmație cu privire la punerea laolaltă a actorilor colii în vederea interacțiunii și dezvoltării de acțiuni comune de prevenire și combatere a violenței colare, este nevoie de dezvoltarea unor programe, politici, strategii de intervenție care să-i pregătească pe actorii colii să acționeze conștient, informat, coerent în vederea prevenirii și combaterii violenței colare. Au existat, cel puțin în istoria recentă a colii, diferite demersuri de informare, sensibilizare a actorilor, consiliere pentru agresori și victime, inclusiv consiliere între semeni (*peer-mediation*), demersuri focalizate pe prevenirea și combaterea violenței. Ei, totuși, constat că profesorii și elevii au opinii opoziționale cu privire la cauzele violenței. Cum pot acești actori să lucreze împreună împotriva violenței colare, dacă opiniile lor sunt divergente cu privire la determinanții fenomenului? Poate tocmai acțiunile în care îi încurajăm să se implice ar trebui schimbate, poate gestionarea la nivel centralizat a fenomenului ar necesita revizuire, poate redefinirea fenomenului în ansamblu. Nu ne propunem, aici, decât să propunem, pe baza constatărilor din ancheta derulată și a analizei rezultate, a unor posibile căi de acțiune care pot lua forme variate, de la simple strategii definite la nivelul colilor, până la măsuri de politică educațională, implementate la nivel de sistem.

Posibile modele remediale pentru prevenirea și combaterea violenței colare:

- o Dezvoltarea unui sistem de **formare a cadrelor didactice** în care fiecare cadru didactic să aibă posibilitatea de a-și dezvolta competențe specifice de cunoaștere, recunoaștere, combatere, prevenire a actelor violente. Competențele astfel dezvoltate vor avea în vedere atât grupul de elevi cu care lucrează, părinții acestora, colegii decoală, dar și propria persoană. Dezvoltarea unor competențe reale și eficiente la nivelul profesorilor vor orienta acțiunile acestora spre bună gestionare a clasei de elevi, bună gestionare a relațiilor cu elevii, bună planificare, logică și coerentă tuturor demersurilor întreprinse în vederea prevenirii și combaterii violenței colare. Acest sistem / modul de formare profesională continuă ar fi util să funcționeze ca o continuare firească a unui proces de dezvoltare a competențelor început în formarea inițială ca profesor. De aici relevă, încă o dată, necesitatea dezvoltării unor module tematice adaptate nevoilor prezente ale sistemului de educație, și care să orienteze formarea inițială a profesorilor (în cadrul modulelor psiho-pedagogice urmate în universități).
- o Dezvoltarea unor sisteme de **consiliere a părinților**, în cadrul unor

servicii sociale de proximitate. Aceste servicii ar putea fi adresate, cu prioritate, p rin ilor elevilor care manifest diferite forme de violen în spa iul colar. Reglement rile cu privire la astfel de servicii nu constituie o provocare din perspectiva ini ierii i emiterii unor norme, metodologii de func ionare, ci din perspectiva implic rii p rin ilor în serviciile de consiliere.

- o Dezvoltarea unor sisteme eficiente de **monitorizare a elevilor** care manifest comportamente violente. Chiar dac aceste sisteme de monitorizare ar implica sporirea num rului de consilieri colari (provocare de la nivelul sistemului, asupra c reia nu insist m aici), este necesar s accentu m aici necesitatea urm ririi într-o perioad considerabil de timp a elevilor care manifest comportamente violente, concomitent cu implicarea elevului în programe de consiliere i în ac iuni în care s fie responsabilizat i valorificat în acord cu interesele, abilit ile fiec ruia.
- o Reluarea i sus inerea ini iativei **de monitorizare a actelor de violen colar** , astfel încât, la nivelul sistemului s existe o imagine clar asupra inciden ei fenomenului. Sistemul de indicatori exist , metodologia de utilizate exist , acestea fiind dezvoltate de Ministerul Educa iei Na ional, în cadrul unui proiect structural. Este necesar doar identificarea mecanismelor de stimulare, motivare a colilor s declare actele de violen i s le înregistreze. Datele ob inute ar fi utile pentru fundamentarea unor ac iuni la nivelul sistemului de educa ie i care s contribuie la prevenirea i, dac situa ia o cere, la contracararea actelor de violen colar .
- o Realizarea unor parteneriate între Ministerul Educa iei Na ionale i Ministerul Tineretului i Sportului în vederea facilit rii particip rii în **tabere tematice** focalizate pe prevenirea i combaterea violen ei, a elevilor care au avut diferite devieri comportamentale. Pentru aceasta este necesar definirea ca prioritar a tematicii privind prevenirea i combaterea violen ei, dar i reglement ri clare referitoare la activit ile încurajate a se derula cu tinerii i care ar trebui focalizate pe cunoa tere de sine i dezvoltare personal .

Note

1. Graficele prezentate în acest articol apar in autoarei.

Referin e

- *GHID pentru structurile cu responsabilit i în prevenirea i combaterea violen ei în mediul colar de la nivelul unit ii colare, de la nivel jude ean i de la nivel na ional.* (2011). ISE, MECTS.
- Apostu, O., Fartu nic, C., Horga, I., Jig u, M., Novak, C., Scoda, A., & Voinea, L. (2016). *VIOLEN A ÎN COAL . Studiu pilot privind metodologia de analiz a fenomenului violen ei în coal* , Bucure ti, Institutul de tiin e ale Educa iei.
- Bègue, L. (2004). La violence scolaire et ses déterminants. In M.-C. Toczek, & D. Martinot (Eds.), *Le défi éducatif*, Paris, Colin, 307-332.
- Debarbieux, É. (1996). *La violence en milieu scolaire. 1- État des lieux*, Paris, Esf.
- Debarbieux, É. (2006). Violence à l'école: un défi mondial?, Paris, Armand Colin.
- François, D. (2002). *Le déclin de l'Institution*, Paris, Seuil.
- Jig u, M. (coord.). (2008). *Timpul elevilor*, Buz u: Editura Alpha MDN.
- Jig u, M., Liiceanu, A., & Preoteasa, L. (2006). *Violen a în coal* , Buz u, Alpha MDN.
- Pain, J. (1997). Violences et prévention de la violence à l'école. *Les Sciences de l'Education*, 30(2), 57-87.

The online version of this article can be found at:
<http://revped.ise.ro/category/2018-en/>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

Versiunea online a acestui articol poate fi g sit
 la: <http://revped.ise.ro/category/2018-ro/>

Aceast lucrare este licen iat sub Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Pentru a vedea o copie a acestei licen e, vizita i <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/> sau trimite i o scrisoare c tre Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, SUA.